

SİYER-TEFSİR
İLİŞKİSİ
(İLK VAHİY VE HZ.
MUHAMMED)

ŞEFAETTİN SEVERCAN
PROF. DR.
E.R.Ü. İLAHİYAT FAK.

1. GİRİŞ

S

iyer ve Megazi kitaplarında yer alan Hz. Muhammed (s.) ile ilgili pek çok rivayet ve anlatımın Tefsir kitaplarına birinci dereceden kaynaklık ettiği görülmektedir. Özellikle Hicrî dördüncü, Milâdî onuncu yüzyıldan sonra siyer kaynakları müfessirlerin daha fazla müracaat ettikleri eserler olur. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (225-310H./839-923M.)^[1] müfessirlerin siyer kaynaklarına daha fazla yönelmelerinde, kendisinden sonraki müfessirleri de etkileyen önemli bir hareket noktası olarak kabul edilebilir. Daha sonraki dönemlerde müfessirler, siyer muhtevası ile ilgili ayetleri tefsir ederken kaynak olarak doğrudan siyer rivayetlerine yönelmişler, hatta yer yer onlardan birebir uzun alıntılar yapmışlardır. Bu durum, yani bir ilim dalının kaynak olarak ihtiyaç duyduğu diğer bir ilim dalından faydalanması, kaçınılmaz bir ilmî usuldür. Biz bu yazımızda bu ilmî usulü analiz ederek siyer-tefsir ilişkisini bir kemmiyet/nicelik olarak ele almanın ötesinde daha çok bir keyfiyet/nitelik ilişkisi olarak ele almaya çalışacağız. Müfessirlerin tercih ettikleri siyer rivayetlerini, artık sadece bir siyer rivayeti olarak değil, aynı zamanda bir tefsir rivayeti ve bir müfessir nakli olarak görüp ayet-tefsir ilişkisinin uyumuna ayna tutmaya çalışacağız. Tefsir rivayetinin kaynağı siyer olduğu için de böylece ayet-siyer ilişkisine de ayna tutmuş olacağız.

Siyer kaynaklarından tefsirlere seçilmeden alınmış bazı rivayetler ve bunlar üzerine inşa edilmiş olan Hz. Muhammed (s.) ve peygamberliğe dair kimi anlayışların, Kur'ân-ı Kerim'e arz edildiklerinde Kur'an'ın anlatımından farklı

[1] Bundan sonra Hicrî ve Milâdî takvimleri gösterirken H/M harflerini kullanmadan doğrudan yazacağız.

yerde durdukları görülmektedir. Bu farklılıklar, her iki ilim dalı alanında da çözümü hiç kolay olmayan tercih problemlerine sebep olmaktadır. Belki bundan daha önemlisi, siyer müelliflerinin ve müfessirlerin bu rivayetler üzerine bina ettikleri kanaatlerin ve yorumların, zaman zaman meselenin hakikati ile bağdaşmaması hatta ona zıt olmasıdır. Bu durum genelde çok boyutlu zincirleme problemler üretmekte iken konumuz özelinde ilk vahiyler sonrasında Hz. Peygamber'in durumu ile ilgili Müslüman itikadında belirsizliklere ve tereddütlere sebep olmaktadır.

Bu sıkıntılı ve sakıncalı durumun çözüme kavuşturulmasında incelenmesi gereken en önemli sorun, siyer kitaplarının hemen hemen tamamına yakın bölümünde, tefsirlerin pek çoğunda yer alan ve çok yaygın olarak benimsenmiş bunca yerleşik rivayetlerin seçilme ve tartışmaya açılma sınırlarının belirlenebilmesidir. Bir uçta Taberî'nin temsil ettiği, İbn Kesir'in devam ettirdiği rivayetçi, diğer uçta Zemahşerî (467/1075-538/1144), Fahreddin Razi (543/1149-606/1209), Kadı Beyzavî (ö. 691/1292) ve İbn Haldun (732/1332-808/1406) gibi çığır açan seçkin âlimlerin temsil ettiği rivayetçi anlayışların maksatlarından taşınılmasına özen gösterilebilmelidir. Eğer bu sınırlar doğru belirlenemez ise: Siyer ve tefsir kaynaklarımız bilimsellik adına ciddi bir haksızlıkla karşı karşıya kalabilir; Siyer âlimlerimiz ve müfessirlerimiz de hiç hak etmedikleri bir töhmet altında bırakılabilir. Buna bağlı olarak büyük bir ihtimalle maksatlar aşılarak, yeni bir siyer ve yeni bir tefsir inşası girdabı içinde sonu belirsiz bir serüven ile karşı karşıya kalınabilir. Öyleyse bu rivayetleri seçerken: Kur'ân'ın ve Hadisler'in verdiği bilgilere uymayan rivayetlerin yine aynı siyer, tefsir ve hadis kaynaklarımızdan Kur'ânî verilere uygun olan diğer versiyonları bulunarak onlar tercih edilmelidir. Yani Kur'ân-ı Kerim ile uyumlu, bir bakıma saklı siyer, tefsir ve hadis rivayetleri ortaya çıkarılıp konu bunlar üzerine inşa edilmelidir. Bu yapılamadığı takdirde, rivayeti konusu ile birleştiren resim yorumlamaya imkan veriyor ise bu yapılmalı; buna imkan vermiyor ise, pozitivist bilim anlayışının deşirmenine su taşıyan yeni bir siyer ve tefsir inşasına asla kapı aralamadan, İslâm geleneği içinde oluşmuş ilim anlayışı içinde tenkide tabi tutarak tercih edilen metin oluşturulmalıdır.

Siyer-Tefsir ilişkisini, bu usul çerçevesinde, "İlk Vahiyler ve Hz. Muhammed (s.)" in tavrı ile ilgili bazı siyer ve tefsir rivayetleri ile şekillendirmeye çalıştık. Bu rivayetleri ve bunlar üzerine inşa edilen Hz. Muhammed (s.) kimliğini Kur'ân-ı Kerim'e arz ederek bir değerlendirme yapmaya gayret ettik. Siyer-Tefsir ilişkilerini ortaya koyan rivayetler ve anlatımlar için diğer kaynakların yanında, her iki ilim dalında da eserleriyle İslâm ilim tarihine

büyük katkılar sunmuş olmaları sebebiyle İbn Cerir et-Taberî ve Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir'in (701/1301-774/1373) nakillerine daha sık müracaat ettik. Taberî'nin tefsiri *Câmiü'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'ân* ve tarihi *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*'unda anlattıklarının benzerlik ve farklılıkları; aynı şekilde İbn Kesir'in tefsiri *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim* ile tarihi *El-Bidâye ve'n-Nihâye*'de anlattıklarının benzerlik ve farklılıkları onların Siyer ve Tefsir'e bakışlarını ortaya koyması bakımından ayrıca önem ifade etti.

2. SİYER KAYNAKLARINDA İLK VAHİY VE PEYGAMBERLİK

2.1. Siyer kaynaklarında yer alan rivayetler

Ana kaynaklar da dâhil olmak üzere sonraki birçok kaynakta yer almış olan ve âdeta genel kabul haline gelmiş bulunan bazı siyer rivayetlerine göre vahyin başlangıcı ve onu takip eden olaylar şu şekilde gelişmiştir.

Hz. Muhammed (s.) Hira'da ilk vahyi aldıktan sonra şair veya mecnun olduğunu düşündü. Rasûlullah (s.) için, Allah'ın yaratıkları arasında, bir şair^[2] ya da bir mecnundan daha kötü kimse yoktu. Onlara kızdığı kadar kimseye kızmazdı. En çok nefret ettiği şey mecnun veya kâhin durumuna düşmektir. Kendi kendine: "Şair veya mecnun mu oldum yoksa? Kureyş beni asla şair veya mecnun olarak konuşmamalı! Dağın yüksek bir yerine çıkıp oradan kendimi atarak intihar edip öleyim, ancak o zaman rahatlarım" dedi. Sonra bunu birkaç defa denedi ancak her denemesinde ufukta Cebrâil göründü ve: "Ey Muhammed, sen Allah'ın rasûlüsün ben de Cibrîlim" diyerek onun intihar etmesine engel oldu.

İlk siyer kaynaklarında Hz. Muhammed (s.)'in intihar teşebbüsleri ilk vahye bağlı olarak nakledilirken Buharî bu intihar girişiminin "fetret-i vahiy" denilen vahyin bir ara kesilmesiyle olduğunu ve defalarca tekrarlandığını nakleder.^[3]

Cebrâil ayrılıp gittikten sonra evine gelen Muhammed (s.)'e Hz. Hatice: "Ey Kâsım'ın babası neredeydin?" diye sordu. Hz. Muhammed (s.): "Ey Hatice! Ben bir takım ışıklar görüyor, sesler duyuyorum! Vallahi, şu putlardan ve kâhinlerden nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmem! Ben ya bir kâhin, ya bir şair ya da mecnun olacağım galiba! Bana cinler musallat olacak diye korkuyorum" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Hatice:

[2] O dönemde "şairlerin" cinlerle irtibatlı oldukları kabul edilir, bu sebeple de olumsuz bir algıya muhatap olurlardı.

[3] Buharî, Kitabü't-Ta'bîr, el-Mektebetü'l-İslâmî, Elif Ofset, İstanbul 1979, Bab,1, c,8, s. 68.

“Bundan Allah’a sığınırım Ey Kâsım’ın babası! Benim bildiğim, Allah seni asla böyle bir duruma sokmaz. Çünkü sen akrabanı, eşini dostunu gözetirsin; işini görmeye gücü yetmeyenlere yardım edersin; ihtiyacı olana verir, kimsenin kazandıramayacağını kazandırırısın; misafirlerini ağırlarsın; sen doğru sözlü, son derece güvenilir ve güzel ahlaklısın. Ancak bu halin nedir anlayamadım” dedi.

Bunun üzerine Hz. Muhammed başından geçenleri ona anlattı. Anlatılanları dinleyen Hatice: “Müjdeler olsun ey amcaoğlu! Gönlnü rahat tut, Allah’a yemin ederim senin bu ümmetin peygamberi olacağına kesinlikle inanıyorum. “Rahip Bahira yirmi sene önce bunu bana bildirmiş ve bana seninle evlenmemi emretmişti”^[4] dedi.

Bir müddet sonra, Hz. Hatice, Hz. Muhammed (s.)’e:

“Ey amcamın oğlu! Sana vahiy getiren melek yanına yeniden geldiğinde bana haber verebilir misin!” diye sordu. Peygamberimiz:

“Olur!” dedi. Bir müddet sonra, Hz. Peygamber (s.):

“Ey Hatice! Cibrîl geldi” dedi. Hz. Hatice:

“Ey amcamın oğlu! Kalk ve sol dizimin üzerine otur”. Hz. Muhammed (s.) kalktı ve eşinin sol dizinin üstüne oturdu. Hz. Hatice:

“Şimdi onu (meleği) görüyor musun?” diye sordu. Hz. Muhammed (s.):

“Evet! Hatice görüyorum” dedi. Hz. Hatice:

“Dön ve sağ dizimin üzerine otur, Ey Muhammed (s.)!” dedi. Hz. Peygamber Hz. Hatice’nin dediğini yaptı. Hz. Hatice:

“Onu yine görüyor musun?” diye tekrar sordu. Peygamber (s.):

“Evet! Hatice görüyorum” dedi. Hz. Hatice:

“Gel, kucağıma otur” dedi. Rasûlullah (s.) bunu da yaptı. Hz. Hatice tekrar:

“Onu yine görüyor musun?” dedi. Peygamber (s.):

“Evet! Hatice görüyorum” deyince. Hz. Hatice, örtüsünü üzerinden çıkardı. Bu sırada Hz. Peygamber hâlâ onun kucağında oturuyordu. Hz. Hatice:

“Onu yine görüyor musun?” diye sorusunu tekrarladı. Peygamber (s.):

“Hayır, onu göremiyorum Hatice!” dedi. Hz. Hatice:

“Ey amcamın oğlu! Bu şeytan değil. Bu kesinlikle melektir. Sebat et, seni müjdelerim” dedi. Hz. Muhammed (s.)’in peygamberliğine ve getirdiğinin hak olduğuna inandığını beyan etti.^[5]

Hz. Hatice bu melek-şeytan testinden sonra Hz. Muhammed (s.)’i yanına alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’e götürdü. Hz. Hatice Varaka’ya: “Am-

[4] İbn-i Kesir, c. 3, s. 205.

[5] İbn-i İshak, 113; İbn-i Hişam, I, 254-255; Taberî, II, 206-208; M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet Mekke Devri*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1973, s. 124.

cam oğlu, dinle de bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor” dedi. Varaka: “Ne var, ne oldu kardeşimin oğlu?” diye sorunca, Rasûlullah (s.) gördüğü şeyleri ona anlattı. Bunun üzerine Varaka şunları söyledi: “Kuddûs Kuddûs! Bu sana gelen Musa’ya gelen Namusu Ekber / Vahiy meleği Cebrail’dir. Sen bu ümmetin peygamberisin. Ah! Ne olurdu, kavmini bu yeni dine davet edeceğin günlerde genç olaydım. Kavmin seni yurdundan çıkaracakları zaman sağ olsaydım!” dedi. Peygamberimiz: “Onlar beni buradan çıkaracaklar mı?” diye sordu. Varaka: “Evet, çünkü senin gibi bir şey getirmiş, vahiy tebliğ etmiş de düşmanlığa uğramamış bir kimse yoktur! Eğer, Senin davet günlerine yetişirsem olanca gücümle sana yardım ederim” dedi.^[6]

Bu nakillere göre, Hz. Muhammed, peygamber olduğu hususunda ikna oldu. Hz. Hatice, Hz. Muhammed’in, peygamber olduğunu zaten biliyordu ve Varaka’ya sadece Hz. Muhammed’in ikna olması ve rahatlaması için gitmiş, o da istediğini elde etmişti. İkisi de sonuçtan gayet memnun bir şekilde döndüler.

2.2. Taberî'nin Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk'unda naklettikleri

İlk kaynaklardan itibaren pekçok Siyer ve İslâm Tarihi kitabında yer alan, Hz. Peygamber’in ilk vahyi alması ve takip eden birkaç günün ortalama siyer fotoğrafı böyledir. Bu fotoğrafı Taberî *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*'unda Resûlullah (s.)'in dilinden şöyle nakleder:^[7]

“Ben uykuda iken Cebrail elinde bir örtü ile geldi ve bana:

“Oku!” dedi. Ben:

–“Ne okuyayım?” dedim. Bunun üzerine melek beni tuttu ve hiç gücüm kalmayınca kadar sıktı ve bıraktı. Öyle ki, ölüyorum zannettim. Bırakınca rahatladım ve yine:

–“Oku” dedi. Ben de tekrar:

–“Neyi okuyayım?” dedim. Bu durum bir defa daha tekrarlandı ve üçüncüde:

–“Oku! Yaratan Rabbi'nin adıyla! O insanı alaktan yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir, O kalemle yazmayı öğretendir, O insana bilmedi-

[6] İbn-i İshak, 101-102; İbn-i Hişam, I, 254-255; Buharî, Kitabü Bed'i'l-Vahy, I, 3; M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet Mekke Devri*, s. 123-126.

[7] Taberî Hz. Peygamber'in ilk vahyi alması ve takip eden olayları farklı rivayetlerle detaylı bir şekilde anlatır. Biz burada bunları özetleyerek sunduk. Bakınız: Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut (Tarihsiz), c. II, s. 205-211.

ğini öğretilir”^[8] dedi. Bu defa ben de okudum. Uykumdan uyandıgımda bu ayetler kalbime yazılmış gibi idi.^[9] Hira’dan ayrılacağı sırada Cebrail:

-“Ey Muhammed! Sen Allah’ın Rasûlüsün ben de Cibrîl’im” sözlerini birkaç defa tekrarladı.^[10]

Ben Allah’ın yarattıkları içinde olmayı en çok istemediğim şey, şair ve mecnun olmaktı. Eyvah! Şimdi onlardan biri mi olacaktım! Kureş’in beni bu adlarla çağırdığını gözümün önüne getirdim ve korktum. Öyleki, kendimi dağın tepesinden aşağı atarak öldürmek ve huzura kavuşmak istedim. Bunun için dışarı çıktım ve dağın ortasına gelince gökyüzünden Cebrâil’in: “Ey Muhammed! Sen Allah’ın Rasûlüsün ben de Cibrîl’im” sözlerini işittim. O insan şeklinde ufuktaydı. Ona öylece bakakaldım, ne bir adım öne ne bir adım arkaya gidebildim ve kendimi dağın tepesinden atmaktan yani intihar etmekten vazgeçtim. Melek gidince ben de eve ailemin yanına dönmek üzere oradan ayrıldım.

Hatice’nin yanına döndüm. Korkarak onun dizi üzerine oturdum. Bana:

“Ey Ebu’l-Kasım! Neredeydin?” dedi. Ona:

“Ya iyilikten uzaklaşmış bir şair oldum ya da meczub oldum” dedim. Hatice:

“Senin böyle bir duruma düşmenden Allah’a sığınırım. Ey Ebu’l-Kasım! Allah bunu sana yapmayacaktır. Ben senin doğru sözlü, emnati hakkıyla gözeten, tabiatı güzel, ahlakı güzel, kardeşlik haklarına saygılı biri olduğunu bilirim. Allah seni bu gibi şeylerden (şairlikten, mecnunluktan) koruyacaktır. Ey Muhammed! Sen bir şeyler görmüş olmalısın.” dedi. Ben de:

“Evet! Bir şeyler gördüm” dedikten sonra başımdan geçeni anlattım. Hatice:

“Ey amcainın oğlu! Sen sebat et, Hatice’nin canını elinde bulunduran Allah’a yemin ederim, ben senin bu kavmin peygamberi olacağını ümit ediyorum” dedi. Daha sonra Hatice:

[8] Kur’ân-ı Kerim, Alak, 96/1-5.

[9] Taberî’nin naklettiği diğer bir rivayet şöyledir: “Cebrail gelerek ona : “Ey Muhammed, sen Allah’ın resûlüsün” dedi. Ben ayaktaydım bunu işitince iki dizim üzerine çöktüm. Göğsümün altındaki damarın titriyordu. O halde yerimden kalktım ve Hatice’nin yanına döndüm. Hatice’ye: “Üzerimi örtünüz, üzerimi örtünüz” dedim. Korkum geçene kadar bu halde yatakta kaldım. Bundan sonra Melek tekrar geldi ve: “Ey Muhammed! Sen Allah’ın peygamberisin.” diye hitap etti. Bunun üzerine ben kendimi yüksek bir dağın başından atmak istedim. Bu sırada Melek: “Ey Muhammed! Ben Cebrail’im, sen de Allah elçisisin” dedikten sonra: “Oku!” diye hitap etti. Ben: Okumak bilmiyorum, diye cevap verdim. Melek beni yakaladı, üç defa sıkıştırdı ve dayanma gücüm son haddine gelince: “Bütün varlığı yaratan Allah’ın adıyla oku.” dedi. Ben de okudum. Sonra Hatice’nin yanına döndüm.” Taberî, *Tarih*, II, 205.

[10] “Ey Muhammed! Sen Allah’ın Rasûlüsün ben de Cibrîl’im” sözlerini bir önceki rivayetinden buraya aldık. Taberî, *Tarih*, II, 205.

“Allah’ın şeref bahşettiği melek yanına geldiğinde bana haber verebilir misin?” dedi. Resûlullah (s.):

“Olur, haber veririm” buyurdu. Biraz sonra Resûlullah (s.):

“Melek (Cebrail) geldi yanımdadır” diye Hatice’ye haber verdi. Bunun üzerine Hatice:

“Ey amcamın oğlu! Gel sol dizimin üzerine otur”. Hz. Muhammed (s.) kalktı ve eşinin sol dizinin üstüne oturdu. Hz. Hatice:

“Şimdi onu (meleği) görüyor musun?” diye sordu. Hz. Muhammed:

“Evet! Hatice görüyorum” dedi. Hz. Hatice:

“Şimdi de sağ dizimin üzerine otur, Ey Muhammed!” dedi. Hz. Peygamber onun dediğini yaptı. Hz. Hatice:

“Onu yine görüyor musun?” diye tekrar sordu. Peygamber (s.):

“Evet! Hatice görüyorum” dedi. Hz. Hatice:

“Gel, kucağıma otur” dedi. Rasûlullah (s.) bunu da yaptı. Hz. Hatice tekrar:

“Onu yine görüyor musun?” dedi. Peygamber (s.):

“Evet! Hatice görüyorum” deyince, bu defa Hz. Hatice, üzerinden elbisesini çıkardı, başörtüsünü attı, bu sırada Hz. Peygamber hâlâ onun kucağında oturuyordu.^[11] Hz. Hatice:

“Onu yine görüyor musun?” diye sorusunu tekrarladı. Peygamber (s.):

“Hayır, onu göremiyorum Hatice!” dedi. Hz. Hatice:

“Ey amcamın oğlu! Allah’a yemin ederim ki, bu kesinlikle melektir, şeytan değildir. Sebat et! Seni müjdelerim” dedi.

Resûlullah (s.) genellikle Hira’dan tefekkür ve ibadetten dönerken evine gitmeden evvel Kâbe’yi tavaf eder sonra evine dönerdi. Yine böyle Resûlullah’ın Kâbe’de olduğu bir sırada, kendisi Kâbe’yi tavaf etmek üzere gelmiş olan Varaka ile karşılaştı. Varaka Resûlullah (s.)’e:

“Ey kardeşimin oğlu! Gördüklerini ve işittiklerini bana anlatırmısın!” dedi. Resûlullah (s.) de ona olup bitenleri anlattı. Bunun üzerine Varaka:

“Bütün varlığını kudret elinde bulunduran Allah adına yemin ederim ki, sen bu kavmin peygamberisin. Sana gelen Musa’ya gelen melektir. Kavmin seni yalancılıkla suçlayıp, sana eziyet ederek şehirden çıkaracaklar ve sen de onlarla savaşacaksın. Eğer o günlere erişirsem, sana yardımda bulunurum” dedi ve Resûlullah’ı başından öptü. Varaka’nın bu sözleri de Resûlullah’ın sebatını artırdı, kaygısını azalttı.^[12]

[11] Taberî’nin bu kareyle ilgili bir sonraki rivayeti: “Ben Allah elçisini vücudumla gömleğimin arasına sokduğumda, Cebrail Allah elçisinin yanından ayrıldı” şeklindedir.

[12] Taberî’nin bu kareyle ilgili bir diğer rivayeti de şöyledir: “Hz. Hatice (melek-şeytan testinden sonra) amcasının oğlu olan Varaka b. Nevfel b. Esed’in yanına gitti. Varaka, hıristiyan

2.3. İbn Kesir'in El-Bidâye ve'n-Nihâye'de naklettikleri

Hiz. Muhammed'in ilk vahyi alması ve hemen sonrasında cereyen eden olayların büyük resmi ile ilgili İbn Kesir'in anlattıkları, yukarıda Taberî'den naklettiğimiz ile büyük ölçüde aynıdır. Hiz. Muhammed'in ilk vahye muhatap olması, ilk tepkisi, Cebrail'in tavrı, intihar teşebbüsü ve bunların hem uyku halinde hem de uyanık iken gerçekleştiğine dair olan iki farklı rivayete de yer vermesi, diğer siyer kaynaklarında ve Taberî'de nakledilenler ile aynı kaynağın suyu gibidirler. Keza hissettiği korkuları, evine gelince Hiz. Hatice'ye anlattıkları ve Hiz. Hatice'nin tesellisi, melek-şeytan testi ve Varaka b. Nevfel'e gitmesi konuları da yine aynı merkezdedir. Bütün bunlarla birlikte İbn Kesir bu büyük resmin detaylarında farklı nakillere de yer verir. Tekrardan kaçınmak amacıyla onun sadece bu farklı nakillerini zikretmekle yetineceğiz.

İbn Kesir Hiz. Muhammed'in Varaka ile görüşmesinden sonra Varaka'nın vefat ettiğini ve arkasından vahyin kesildiğini, Hiz. Peygamber'in buna çok üzüldüğünü ve defalarca intihara teşebbüs ettiğini nakleder. Bunu Hiz. Peygamber'in Varaka ile görüşmesini anlattıktan sonra şöyle dile getirir:

“Çok geçmeden Varaka vefat etti. Vahiy de bir süre kesintiye uğradı. Hiz. Peygamber vahyin kesilmesine çok üzülmüştü. Defalarca dağların tepesinden kendini uçurumlara yuvarlayarak intihar etmeye teşebbüs etti. Ancak ne zaman dağın tepesinden kendini atmak istese Cebrail ona görünerek:

“Ya Muhammed! Şüphesiz sen, Allah'ın gerçek peygamberisin” diyerek üzüntüsünü giderir, gönlünü sakinleştirirdi. Hiz. Peygamber de evine dönerdi. Resûlullah (s.) vahyin kesintisi devam ettikçe tekrar tekrar intihara teşebbüs etti. Her defasında da Cebrail aynı şeyleri söyleyerek onu engelledi. Resûlullah şöyle buyurdu:

“Vahyin kesintisinin devam ettiği sırada bir gün yürürken gökyüzünden bir ses duydum. Gözlerimi gökyüzüne çevirince orada Hira'da bana gelen meleği (Cebrail'i) gökle yer arasındaki bir kürsü üzerinde oturmuş halde gördüm. Ondandır korktum ve hemen eve dönüp evdekilere: “Üzerimi örtün, üzerimi örtün” dedim. Bunun üzerine yüce Allah:

---

olmuş, dini kitaplar okumuş, Ehl-i Kitaptan pek çok şeyler duymuş ve öğrenmişti. Hatice ona Allah elçisinden işittiklerini ve gördüklerini anlattı. Varaka: “Ona görünen kutlu ve mukaddes ruhtur. Ey Hatice! Anlattıkların doğru ise Varaka'nın ruhunu kudret elinde bulunduran Allah adına yemin ederim ki, onun yanına gelenin, Hiz. Musa'ya da gelen, Namus-ı Ekber, yani Cebrail olduğundan eminim. Muhammed bu milletin peygamberidir. Ona söyle ki sebat etsin” dedi. Hiz. Hatice evine Resûlullah'ın yanına döndü ve Varaka'nın söylediklerini Resûlullah'a anlattı. Varaka'nın söyledikleri onun kaygılarından bir kısmını giderdi.” Taberî, *Tarih*, II, 207.

“Ey örtüye bürünen Muhammed! Kalk da uyar. Rabbini de yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terke devam et.” ayetlerini indirdi.^[13] Bundan sonra vahyin kesilmesi sona erdi.”^[14]

İbn Kesir’in naklettiği bir diğer farklı rivayet de şöyledir:

Resûlullah (s.)’in evde olmadığı bir sırada Hz. Ebu Bekir, Hz. Hatice’nin yanına gelmişti. Hz. Hatice, Hz. Muhammed’in başına geleni anlatıp ondan Hz. Muhammed ile birlikte Varaka’ya gitmelerini istemişti. Hz. Ebu Bekir, biraz sonra eve gelen Resûlullah (s.)’e:

“Haydi! Varaka’ya gidelim” deyince Resûlullah (s.):

“Meseleyi sana kim anlattı?” diye sormuş, Hz. Ebu Bekir: “Hatice anlattı.” diye cevap vermişti. Bunun üzerine birlikte Varaka’ya gitmişler ve Resûlullah (s.) ona:

“Ben yalnız başıma (Hira’da) tefekkür ederken arkamdan bana: Ya Muhammed! Ya Muhammed! diye seslenildiğini işittim. Korku içinde oradan ayrılp kaçtım” diyerek başından geçenleri anlatmıştı. Resûlullah (s.)’i dinleyen Varaka ona:

“Bir daha böyle yapma (kaçma)! Melek sana geldiğinde sebat et! Sana söylediklerini dinledikten sonra tekrar bana gel ve olup bitenleri haber ver!” dedi.

Hz. Peygamber, (Hira’da) tekrar tefekküre daldığında (Melek) ona:

“Ya Muhammed! De ki: Bismillâhirrahmânirrahîm. Elhamdullillahi Rabbi’l-âlemîn. (Fatiha’yı sonuna kadar okudu) Veleddâllin.” Daha sonra da şöyle dedi: ‘Lâilahaillallah’ de” dedi.

Hz. Peygamber, bundan sonra tekrar Varaka’nın yanına giderek olup bitenleri ona anlattı. Onu dinleyen Varaka:

“Sana müjdeler olsun. Sonra yine sana müjdeler olsun. Ben tanıklık ederim ki sen, Meryem oğlu İsa’nın müjdelediği peygambersin. Doğrusu sen, Musa’nın şeriatı gibi bir şeriat üzeresin. Şüphesiz sen, Allah katından gönderilen bir peygambersin. Bugünden sonra cihad ile emrolunacaksın. Eğer cihadla emrolunacağım zamana kavuşursam, mutlaka seninle birlikte cihad ederim” dedi.^[15]

İbn Kesir’in farklı bir rivayeti de şöyledir:

Resûlullah (s.)’in gördüğü ilk vahiy, Cenâb-ı Allah’ın uykuda ve rüya halinde kendisine gösterdikleridir. Gördükleri kendisine ağır gelen Hz. Muhammed durumunu Hz. Hatice’ye anlatmıştı. Allah, Hatice’yi Hz. Peygamberi yalamaktan korumuş, kalbini tasdike açmıştı. Bunun için Hatice ona:

[13] Kur’ân-ı Kerim, Müddessir, 74/1-5.

[14] İbn Kesir, *El-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. III, s. 188-189.

[15] İbn Kesir, *El-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. III, s. 198.

“Sana müjdeler olsun! Allah sana mutlaka hayır vermiştir” demişti. Bunun akabinden Hatice'nin yanından ayrılan Hz. Peygamber, tekrar döndüğünde ona:

“Karnının yarıldığını, yıkanıp temizlendikten sonra tekrar eski haline döndürüldüğünü gördüğünü” söylemiş, Hatice de bu defa: “Vallahi, bu hayırdır. Sana müjdeler olsun” demişti.

Hız. Peygamber, Mekke'nin yukarı taraflarında dolaşırken Cebrail ona görünmüş ve onu, ihtişamıyla insanı hayrete düşüren bir mecliste oturtmuştu. Bu meclisi anlatırken Hz. Peygamber: “Cebrail beni, üzerinde yakut ve mercanların olduğu püsküllü bir yaygı üzerine oturttu” buyurmuştu. “O mecliste Cenâb-ı Allah, ona risalet müjdesini vermişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.)'in içi mutmain olmuştu. Arkasından Cebrail ona: “Oku!” demiş, o da: “Nasıl okuyayım!” diye sormuş, Cebrail:

“Oku! Yaratan Rabbi'nin adıyla! O insanı alaktan yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir, O kalemle yazmayı öğretendir, O insana bilmediğini öğretendir”^[16]dedi. Böylece Resûlullah (s.) Rabbinin risaletini kabul etti. Cebrail'in, Allah katından kendisine getirdiği hükümlere tâbi oldu. Oradan ayrılıp evine dönerken, önünden geçtiği bütün taşlar ve ağaçlar, kendisine selam verdiler. Evine sevinç içinde ve mutmain olarak döndü. Hatice'ye başından geçenleri anlattı. Hatice:

“Sana müjdeler olsun! Allah'a yemin ederim ki, O sana hayırdan başkasını dilemez. Allah katından sana gelen şeyleri de kabul et! Çünkü o haktır. Müjdeler olsun ki sen, Allah'ın gerçek Resûlüsün” dedi. Hatice bundan sonra Utbe b. Rebia'nın Ninovalı Hristiyan kölesi Addas'a gitti. Ona:

“Ey Addas! Allah aşkına! Cebrail hakkında bildiğin birşey varsa bana söyle!” dedi. Addas:

“Kuddûs! Kuddûs! Müşriklerin yaşadığı bu bölgede Cebrail'den söz etmek de nedir? O, Allah ile peygamberler arasında Allah'ın emin bir meleğidir. O, Musa ve İsa peygamberlerin arkadaşıdır” diye cevap verdi. Hatice, Addas'ın yanından kalkıp Varaka b. Nevfel'e gitti.”^[17]

İbn Kesir Hz. Hatice'nin melek-şeytan testini naklettikten sonra Beyhaki'den naklen şöyle söyler:

“Hz. Peygamber Cebrail'in kendisine söylediği sözleri ve gösterdiği ayetleri kesin bir imanla kabul etmiş idi. Hatice bu testi, dinini ve imanını sağlama almak için yaptı.”^[18]

[16] Kur'an-ı Kerim, Alak, 96/1-5.

[17] İbn Kesir, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. III, s. 203.

[18] İbn Kesir, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. III, s. 206.

3. TEFSİR KAYNAKLARINDA YER ALAN ANLATIMLAR

3.1. Taberî'nin Câmîü'l-Beyan an Tefsîri'l-Kur'ân'da naklettikleri

Taberî, *Câmîü'l-Beyan an Tefsîri'l-Kur'ân*'da vahyin başlangıcı konusuna, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*'unda Hz. Muhammed'in vahye ilk muhatap olmasını anlatan Zührî ve Urve'den naklettiği Hz. Âişe rivayetiyle başlar. İlk siyer kaynaklarının pek çoğu konunun başlangıcında bu Hz. Âişe rivayetine yer vermişlerdir. Hz. Muhammed'in vahye ilk muhatap oluşunu Hz. Âişe şöyle anlatır:

“Resûlullah'a gelen vahyin başlangıcı, uykuda gördüğü doğru çıkan sadık rüyalarıdır. Onun gördüğü her rüya, sabah aydınlığı gibi doğru çıkıyordu. Sonra ona, insanlardan ayrı kalması (yalnızlık) sevdirildi. O, tahannüs için (hanifleşme, Allah'ı tefekkür ve tezekkür etme) Hira mağarasına gider, gecelerce ailesine dönmeden orada ibadet ederdi. Sonra evine dönüp yiyeceğini alır ve tekrar Hira'ya giderdi. Bunu sıkça yapardı. Nihayet bir gece Hira mağarasında iken ona melek gelip hakkı getirdi. Hz. Peygamber'in kendisinden nakledilen rivayetin devamı şöyledir: Melek:

“Ey Muhammed, sen Allah'ın Resûlüsün” dedi. Ben ayaktaydım bunu işitince iki dizim üzerine çöktüm. Göğsümün altındaki damarım titriyordu. O halde yerimden kalktım ve Hatice'nin yanına döndüm. Hatice'ye: “Üzerimi örtünüz, üzerimi örtünüz” dedim. Korkum geçene kadar bu halde yatakta kaldım.” Bundan sonra Melek tekrar geldi ve: “Ey Muhammed! Ben Cebraîlim, sen de Allah'ın Resûlüsün” diye hitap etti. Bunun üzerine ben kendimi yüksek bir dağın başından atmak istedim. Bu sırada Melek: “Ey Muhammed! Ben Cebraîl'im, sen de Allah elçisisin” dedikten sonra: “Oku!” diye hitap etti. Ben: “Ne okuyayım?” diye cevap verdim. Melek beni yakaladı, üç defa sıkıştırdı ve dayanma gücüm son haddine gelince: “Bütün varlığı yaratan Allah'ın adıyla oku.” dedi. Ben de okudum. Sonra yine Hatice'ye geldim, başımdan geçenleri anlattım ve kendimden korkuyorum dedim. Hatice bana: “Sana müjdeliyorum! Korkma, sevin! Allah'a yemin ederim ki, Allah seni hiç sahipsiz bırakmaz. Sen akrabaları ziyaret eder onlara iyi davranır, sözün doğrusunu söyler, emanete riâyet eder, âcizlere yardım eder, yoksullara geçimlik sağlar ve haktan gelen âfetlere karşı onlara yardımcı olursun dedi. Sonra beni alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel b. Esed'e götürdü. Hatice ona: “Amcamın oğlu, kardeşinin oğlunu dinle!” dedi. Varaka bana olanları sordu. Ben de başıma gelenleri anlattım. Varaka: “Sana gelen Musa'ya indirilen melektir. Keşke ben o zamanda güçlü kuvvetli bir genç olsaydım. Keşke ben sağ

kalsaydım. Keşke kavmin seni yurdundan çıkardığı zaman ben orada olsaydım.” dedi. Ben: “Onlar beni yurdundan mı çıkaracaklar?” dedim. Varaka: “Evet! Senin getirdiğin dava ile (peygamberlik ile) gelip de eziyet edilmeyen, yurdundan çıkarılmayan hiç kimse yoktur. Senin o günlerine sağ yetişirsem sana yardım edeceğim.” dedi.

Taberî'nin tefsirinde naklettiği bu rivayet Tarih'inde naklettiği rivayetlerle büyük ölçüde aynıdır.

Bundan sonra Kalem suresinin: “Kaleme ve yazdıklarına yemin olsun, Ey Muhammed! Sen Rabbinin Peygamberlik lutfettiği birisin. (Onların söylediklerinin aksine) asla cinlenmiş değilsin. Sana bitmez tükenmez bir mükâfat verilecektir. Doğrusu sen yüce bir ahlak üzeresin. Yakında sen de göreceksin, onlar, [şimdi seni küçümseyip alaya alanlar] da görecekler, hanginizin akıldan yoksun olduğunu.”^[19] Ayetleri geldi.”^[20]

Taberî ikinci sırada geldiğini söylediği Kalem suresinin ilk ayetlerinin tefsirinde ise, Tarih'inde naklettiği, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye söylediği: “Ya iyilikten uzaklaşmış bir şair oldum ya da meczub oldum” sözlerinin aksine bir izah yapar. “Resulullah'ın, müşriklerin iddia ettikleri gibi deli olmadığını zira onun, Allanın lütfuna ve peygamberlik nimetine mazhar olduğunu” söyler. Görüldüğü gibi Tarih'inde “mezcub olduğunu söyleyenin bizzat Resûlullah'ın kendisi olduğunu” anlatırken Kalem suresinin ikinci ayetinin tefsirinde, Hz. Peygamber'e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu açıklar. Altıncı ve yedinci ayetleri açıklarken de aynı şekilde: “Ey Muhammed! Sen de kavminin müşrikleri de, sizden hanginizde delilik bulunduğunu göreceksiniz. Şüphesiz ki Rabbin, Kureys müşrikleri gibi hak dinden sapanları da çok iyi bilir. Senin gibi ve sana uyanlar gibi hidayet üzere olanları da çok iyi bilir” demek suretiyle yine Hz. Peygamber'e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu teyid eder. Bu açıklamasına, İbn Abbas ve Mücahid ve Katade'nin şu sözlerini ilave eder.

“Âyette: ‘Hanginizin aklını kaybetmiş olduğu’ ifadesini, Mücahid ‘Hangi topluluğun içinde deli var? Muhammed'in topluluğu içinde mi yoksa ona karşı gelen müşrikler topluluğu içinde mi?’ şeklinde izah etmiştir. Abdullah b. Abbas ise ‘Hanginizde delilik var?’ şeklinde izah etmiştir. Taberî'nin kendi tercihi de böyledir. Katade ise, ‘Hanginiz şeytana daha yakınsınız?’ şeklinde izah etmiştir.”^[21]

[19] Kur’ân-ı Kerim, Kalem, 68/1-6.

[20] Taberî, *Câmiü'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur’ân*, Dâru'l-Mağrife, Beyrut 1980, c, XXX, s, 161-162.

[21] Taberî, *Câmiü'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur’ân*, c, XXIX, s, 12.

3.2. İbn Kesir'in Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim'de naklettikleri

İbn Kesir *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*'inde Hz. Muhammed'in vahye ilk muhatap olmasını anlatmaya, aynı Taberî gibi, Zührî ve Urve'den naklettiği Hz. Âişe rivayetiyle başlar. Onun anlattıkları, büyük ölçüde Taberî'nin Tefsir'inde ve kendisinin *El-Bidâye ve'n-Nihâye*'de naklettiklerinin kısa bir özeti şeklindedir. Burada onları tekrar ederek okuyucularımızı sıkmamak adına sadece birkaç farklı nakli ile yetineceğiz.

İbn Kesir, Hz. Muhammed'in Varaka'ya gitmesini ve onun söylediklerini aktardıktan sonra vahyin ilkiyle beraber ikinci defa kesildiğini şöyle nakleder:

“Varaka fazla yaşamamış ölmüştü. Arkasından bir süre vahiy kesildi. Resûlullah (s.) derin bir üzüntünün içine düştü. Çoğu gün sabahleyin kalkıp kendisini dağların tepesinden atarak ölmek istedi. Ancak buna ne zaman teşebbüs etse Cebrail (a.s.) ona görünüp:

‘Ey Muhammed! Hiç şüphesiz sen, Allah'ın gerçek Resûlüsün’ diyordu.

Bu sözler onun üzüntüsünü dindiriyor, içi ferahlıyor, rahatlayarak geri dönüyordu. Bir seferinde vahiy uzun süre kesilince, aynı şekilde (kendini aşağıya atmak için) sabahleyin evinden çıktı. Dağın zirvesine varınca Cebrail görünerek ona yine:

Ey Muhammed! Hiç şüphesiz sen, Allah'ın gerçek Resûlüsün’ diyerek onun kendisini aşağı atmasına engel oldu.

İbn Kesir ilk ayetlerin tefsirine şu farklı yorumunu da ekler:

Kur'ân'dan ilk olarak inen bu mübarek âyet-i kerimeler aynı zamanda Allah'ın kullarına merhametinin ilk rahmetini ve onlara ihsanının ilk nimetini de ifade etmektedir. Bu âyetlerde insanın döllenen yumurtadan yaratıldığına, Hak Teâlâ'nın ikramıyla bilmediği şeyleri öğrendiğine ve böylece ilim, şeref ve Allah'ın keremine (cömertliğine) nail olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu öyle bir şereftir ki, insanlığın atası Hz. Âdem bu şerefle meleklerden üstün kılınmıştır. İlim, bazan zihinlerde, bazan dilde, bazan da parmaklarla yazılan yazıda olur. Bunlara, zihni, lafzi ve resmî bilgi diyebiliriz. Resmî bilgi, ister istemez ilk ikisini gerektirir ancak diğer ikisi bunu gerektirmez. Allah Teâlâ bu sebeple: ‘Oku, Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretmiştir’ buyurmuştur. Haberde belirtildiği üzere, ‘bilgiyi yazıyla kaydedin’ buyurulmuştur. Yine vârid olan bir başka haberde ‘bilgiyle amel eden kimseye Allah Teâlâ bilmediğinin bilgisini de ihsan eder’ buyurulmuştur.^[22]

[22] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Dâru'l-Mağrife, Beyrut 1969, c. IV, s. 527-528.

İbn Kesir'in ilk ayetlerle ilgili *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*'inde dile getirdiği bu açıklamalar *El-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinde naklettiklerinden pek farklı nitelikte değildir. Onun Tarih'i ile Tefsir'inde anlattıklarının, hacim farklılığı hariç tutulduğunda, temerküz noktalarının önemli oranda aynı olduğu görülür.

İbn Kesir, Kalem suresinin ikinci ayetinin tefsirinde yaptığı açıklama ile hem *El-Bidâye ve'n-Nihâye*'de naklettiklerinden farklı nitelikte hem de Taberî'nin naklinden daha açık ve daha nettir. O şöyle der:

“Ey Muhammed! Sen, Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.” Allah’a hamd olsun ki sen, kavminin câhillerinin dediği gibi bir deli değilsin. Senin getirdiğin apaçık hakkı ve hidâyeti yalanlayanlar sana delilik nisbet etmişlerdir. Ama sen, hamdolsun deli değilsin.”^[23]

Dördüncü ayetin tefsirinde de yaptığı farklı açıklama ile dikkat çeker:

“Ey Muhammed! Hiç şüphesiz sen, büyük bir ahlâk üzeresin.” İbn Abbâs bu âyete şöyle mânâ vermiştir: “Ey Muhammed! Doğrusu sen, büyük bir din üzeresin. Bu din İslâm dinidir.” Mücâhid, Ebu Mâlik, Süddî, Rebî’ b. Enes, Dahhâk ve İbn Zeyd’de böyle demişlerdir.^[24] İbn Kesir farklı görüşleri de naklederek şöyle der: “Atıyye bu ayete ‘büyük bir edeb üzeresin’ anlamını vermiştir. Katâde: Hz. Âişe’ye Resûlullah (s.)’in ahlâkı sorulduğunda şöyle dedi: ‘Onun ahlâkı Kur’ân’ın kendisiydi.’ Taberî’den naklen Said b. Hişam’ın şöyle dediğini söyler: “ Ben (Said b. Hişam), mü’minlerin annesi Âişe’ye gelip bana Peygamberin ahlâkını bildirir misin?’ dedim. Âişe: ‘Peygamberin ahlâkı Kur’ân idi.’ Sen, ‘Doğrusu sen, büyük bir din üzeresin’ ayetini okumadın mı?’ buyurdu. Bu demektir ki; Resûlullah (s.) emir ve yasak bakımından Kur’ân’ın temsilcisi idi. Bu, onun seciyyesi haline gelmiştir. Tabiatına göre de huyu olmuştur. Doğuştan bu tabiat onda vardı. Kur’ân ne zaman ona neyi yapmayı emrettiyse, Resûlullah (s.) onu yapmış ve neyi yasakladıysa da onu terketmişti. Allah’ın yaratılıştan ona lütfettiği yüce ahlâk, hayâ, kerem, şecaat, kötülüklerden vazgeçme, hilm ve her türlü güzel huy onun tabiatında yer etmişti.

İbn Kesir, beş ve altıncı ayetlerin tefsirlerinde de bu farklı ve net söylemine şöyle devam eder: “Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler, hanginizin aklından zoru olduğunu.” Ey Muhammed! Yakında sen de bileceksin, sana karşı çıkıp seni yalanlayanlar da bilecekler. Senin mi, yoksa onların mı sapık yolda olduklarını.”^[25] Kamer suresinde buyurulduğu gibi: “Yarın

[23] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, c. IV, s. 402.

[24] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, c. IV, s. 402.

[25] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, c. IV, s. 403.

kimin pek yalancı, şımarığın biri olduğunu bileceklerdir.”^[26] Ve yine Sebe’ sûresinde buyurulduğu gibi: “Ya biz, ya siz; elbette birimiz doğru yolda diğerimiz apaçık bir sapıklıktadır.”^[27]

İbn Kesir Tefsir’inde ortaya koyduğu bu net açıklamaları ile Tarih’inde yaptığı açıklamalardan tam olarak ayrılır. Tarih’inde, bizzat Hz. Peygamber’in kendisini deli zannettiğine dair rivayetlere çokça yer verirken Tefsir’inde Hz. Peygamber’e deli diyenlerin müşrikler olduğunu çok açık ve net olarak belirtir. Yani müverrih İbn Kesir ile müfessir İbn Kesir’in düşünce eksenleri farklıdır.

3.3. Fahreddin Razi’nin Mefâtîhu’l-Gayb’da naklettikleri

Hız. Muhammed (s.), Hira’da ilk vahyi aldıktan sonra^[28] peygamber olduğunu söyleyerek insanları bu yeni dine davet etmeye başlamıştı. Varaka’nın talebi üzerine Hz. Muhammed’in Kâbe’de onunla görüşmesi ve aralarında geçen konuşma “Kureyş kâfirlerinin diline düşüp yayıldı ve Kureyş kâfirleri Hz. Muhammed için: “O bir mecnundur” demeleri üzerine Allah Teâlâ, Kalem suresinin ilk beş ayeti ile yemin ederek, onun deli olmadığını beyan etti.”^[29]

Fahreddin Razi burada Zeccâc’dan rivayetle şöyle der: “Rabbinin nimeti sayesinde, sende delilik vs. yoktur.” Bu ifade tıpkı, ‘Elhamdülillah sen akıllısın’, ‘Allah’a hamdolsun sen deli değilsin...’ denilmesi gibidir. Bütün bunların manası, ‘övgüye değer bütün bu sıfatlar sende varken, kötü sıfatlar, Allah’ın lütfu ve ikramı sayesinde, sende yer almamış, silinmiş gitmişlerdir’ demektir.”^[30]

“Ey Muhammed! Sen, Rabbinin nimeti sayesinde, mecnun değilsin” ifadesi Peygamber (s.)’in deli olduğunu söyleyenlere, bunun yalan ve asılsız bir şey olduğunu açıklayan bir ifadedir ve doğrusu budur. Çünkü güzel huylar ve beğenilen hal ve hareket tarzları, o peygamberlerde açıkça görülen bir keyfiyettir. Böylesi güzel huylarla donatılmış birisine, deli olduğunu söylemek caiz değildir.”

[26] Kur’ân-ı Kerim, Kamer, 54/26.

[27] Kur’ân-ı Kerim, Sebe, 34/24.

[28] Fahreddin Razi, Hz. Peygamber (s.)’in ilk vahye muhatap olmasının akabinde henüz Hira’dan ayrılmadan Cebrail’in ona abdest ve namazı öğrettiğini yine Resûlullah (s.)’in ağzından şöyle nakleder: “Daha sonra Cibril beni, bulunduğum yerden, düz bir yere indirdi. Abdest aldı, ben de abdest aldım; sonra namaz kıldı, ben de onunla birlikte iki rekât namaz kıldım ve Cibril, “Ey Muhammed, namaz işte bu şekildedir” dedi. Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru’l-Kebîr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Tahran (Tarihsiz), 2. Baskı, c. XXX, s. 79.

[29] Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru’l-Kebîr*, c. XXX, s. 79.

[30] Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru’l-Kebîr*, c. XXX, s. 79.

Burada önemli bir husus da, Fahreddin Razi'nin ifadesiyle, Allah Teâlâ, çok net ve kesin ifadeyle Hz. Muhammed (s.)'in mecnun veya deli olmadığını belirtmesini, bu beyanının doğruluğuna ve kesinliğine delalet eden 'Rabbinin nimeti sayesinde' ifadesi ile teyid etmiş olmasıdır. "Doğru olan budur, çünkü ayetteki, 'Rabbinin nimeti sayesinde...' ifadesi, Cenâb-ı Hak'ın, tam bir fesahat, mükemmel bir akıl, beğenilen bir gidişat, her türlü kusur ve ayıptan uzak olma ve her türlü olumlu sıfatla muttasıf olma gibi nimetlerinin, Hz. Peygamber (s.) de çok net bir şekilde mevcut olduğuna delâlet eder. Bu nimetler, Hz. Peygamber (s.)'de, adeta elle tutulur, gözle görülür bir biçimde mevcut olunca, bunların o peygamberde mevcut oluşları, onda bir deliliğin bulunmasına ters düşer. Binâenaleyh Hak Teâlâ, onların, o Peygamber (s.)'e: 'Sen bir delisin' şeklindeki sözlerinde yalancı olduklarına yakîn bir delaletle delalet etsin diye, işte bu inceliğe dikkat çekmiştir."^[31]

"Yakında göreceksin, onlar da görecekler." Ey Muhammed! Sen de göreceksin, o müşrikler de görecekler: "Delilik hanginizde imiş!" Onlar sana deli dediler, kendilerini de akıllı olarak kabul ettiler. Ama onlar yalan söylediler. "Artık o yalanlayanlara boyun eğme!" Allah Teâlâ, kendisine din ve ahlak açısından mükemmel nimetler ve vasıflar vermesine rağmen o peygamberi hakkında kâfirlerin söyledikleri şeyleri, ona deli dediklerini beyan ettikten sonra Hz. Peygamber (s.)'i kavmine karşı sağlam durmaya çağırıyor. "Yalancılara boyun eğme!" buyurarak, kendisini atalarının dinine davet eden Mekke'nin kodaman liderlerine boyun eğme diyor. Bu buyruk Hz. Peygamber (s.)'i, kâfirlere muhalif davranma hususunda bir teşvik ve şevktir.^[32]

Fahreddin Razi Müzzemmil suresinin tefsirinde İbn Abbas'dan, "Hz. Peygamber (s.)'in ilk vahyi aldığında Cebrail'den korktuğunu ve kendisini cin çarpacağı sanarak Hira mağarasından eve titreyerek döndüğünü..."^[33] nakleder. Burada 'Hz. Peygamber'in cin çarpacağından korktuğu ve bu yüzden eve titreyerek döndüğü' ifadesi yer almasına rağmen, yukarıda açıkça görüldüğü gibi, Kalem suresinin tefsirinde Fahreddin Razi Hz. Peygamber'e mecnun diyenin Kureyş kâfirleri olduğunu gayet net ve kesin bir dille ifade eder. Bunu açıklamak için beyan ettiği deliller de oldukça ikna edicidir.

[31] Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. XXX, s. 80.

[32] Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. XXX, s. 82.

[33] Fahreddin Razi, *Et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. XXX, s. 171.

3.4. Kurtubî'nin Câmîu'l-Ahkami'l-Kur'an'da naklettikleri

Kurtubî *Câmîu'l-Ahkami'l-Kur'an*'ında, “Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin” buyruğunu açıklarken şöyle der: Müşrikler Peygamber (s.) için: ‘O bir delidir, onda bir şeytan vardır, diyorlardı.’ Yüce Allah onların söylediklerini reddetmek ve yalanlamak üzere: “Ey Muhammed! Sen Rabbinin nimeti (rahmeti) sayesinde bir deli değilsin” ayetini indirdi. Ayet, ‘Rabbinin nimetine yemin olsun ki; sen bir deli değilsin’ şeklinde de anlaşılabilir.^[34]

Bu açıklamalarıyla Kurtubî’de açıkça ve kesin bir dille Hz. Peygamber’e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu beyan eder.

4. SİYER VE TEFSİR RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Siyer rivayetlerine göre, Hz. Peygamber (s.) ilk vahyi bir şâirlik, kâhinlik veya mecnunluk göstergesi olarak algılamış, kendisine cinlerin musallat olduğunu sanmış ve aklını kaybetmeye başladığını düşünmüştür. Böyle bir duruma düşmekten nefret ettiği için de intihar etmeye karar vermiştir. İlk intihar girişiminde Cebrail’in ona peygamber olduğunu söylemesine aldırış etmeden intihar girişimlerine devam etmiş ancak her defasında Cebrail ona engel olmuştur.

Bu kabul, bir anlamda, Allah’ın ona Peygamber olduğunu bildirmeden vahiy gönderdiği ve sanki bunu da nasıl anlarsa anlasın diye onu kendi başına bıraktığı anlamına gelir. Allah’ın, daha ilk vahiyde Peygamberini cinlenmiş bir hasta olduğunu düşünecek bir belirsizliğin içinde bırakması nasıl izah edilebilir?! Bir başka ifadeyle, Allah, niçin daha ilk vahiyde, hem vahyini hem de peygamberini tehlikeli bir belirsizliğin içinde bıraksın?! Üstelik vahyin başlangıcında oluşan bir tereddüt, vahyin bütünüünün sıhhatinde hatta Hz. Muhammed (s.)’in peygamberliğinde bir takım endişelere sebep olmaz mı? Vahiy ve peygamberlik tabiatları, görev alanları ve amaçları itibariyle kesinlik ister ve kesinlik ifade ederler, tereddüt ve şüpheyi asla kabul etmezler.

Vahyi, “muhatabın nefsinde Hakk’ın kelamının eseri süratle beliren bir iletişim”^[35] olarak tanımlayan Firuzabâdiye göre vahyin bir özelliği de, ona muhatap olan kişinin buna itiraza mecalinin olmayacağıdır. Buna delil olarak Musa (s.)’in annesine verilen vahyi zikreder. Bu olayı anlatan Kasas suresi yedinci ayette Allah:

“Musa’nın annesine onu emzirmesini, endişe duymaya başlayınca ise onu suya bırakmasını vahyettik” buyrulmaktadır.

[34] Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Câmîu'l-Ahkami'l-Kur'an*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut 1976, c. XVIII, s. 226.

[35] İbrahim Görener, *Tefsir ve Tefsir Usulü Üzerine Düşünceler*, Laçın Kayseri 2004, s. 46. (Mecdü'din Firuzabâdi, *Basâiru Zevî't-Temyîz*, Beyrut, ts., V/177'den naklen).

Bunun üzerine annesi denileni yapmış ve muhalefet etmemiştir. Hâlbuki emredilen şey Musa'nın boğularak ölmesi ile sonuçlanabilecek bir taleptir. Ama o ne muhalefet etmiş, ne de tereddüt geçirmiştir. İnsanî duyguları bunu tehlikeli olduğunu söyleyerek ona baskı yapabilseydi, denileni yapmazdı. O halde vahiy, vahyedilen kişinin nefsinde kendi tabiatından daha güçlü bir yetkiye sahiptir.^[36] Fîruzabâdî'nin bu tespitine göre, ilk vahiy ve peygamberliği konusunda Hz. Muhammed (s.)'in tereddüt geçirmesi, hastalandığını sanması, kâhin ve mecnun olduğunu düşünmesi gibi hususlar asla doğru olamaz.

Daha sonra evine gelen Hz. Muhammed (s.) başından geçenleri eşi Hz. Hatice'ye anlatır. Hastalandığını ve kendisine cinlerin musallat olacağını düşündüğünü söyler. Daha önce de belirttiğimiz gibi, İbn Kesir'e göre, "Allah Hatice'yi Hz. Peygamberi yalanlamaktan korumuş, kalbini tasdike açmış"^[37] olduğu için Hz. Hatice öyle düşünmemesini, birtakım özelliklerinden dolayı Allah'ın onu asla böyle bir duruma sokmayacağını ve onun kesinlikle peygamber olacağını söyler. Arkasından da ona vahiy getirenin melek mi, şeytan mı olduğunu anlamak için bir çeşit tesettür testi uygular. Bu testin sonunda Hz. Hatice vahiy getirenin melek olduğunu anlayarak Hz. Muhammed (s.)'i peygamber olduğuna ikna etmeye çalışır.

Bu rivayet ile Hz. Muhammed (s.)'e vahiy getirenin şeytan mı, melek mi; Hz. Muhammed (s.)'in başına gelenin hastalık mı, peygamberlik mi olduğu hususunda Hz. Hatice, bizzat vahyi alan ve kendisine peygamberlik lütfedilen Hz. Muhammed (s.)'den daha bilge biri olarak öne çıkarılır. Kendisine ilk vahiy öncesinde ve sonrasında Cebrail'in: "Ben Cibril'im sen de Allah'ın Rasûlüsün" demesine rağmen, bu rivayete göre Hz. Muhammed (s.) peygamber olduğuna bir türlü inanmamaktadır. Hz. Hatice ise duyar duymaz onun peygamber olduğunu anlamakta ve bununla da yetinmeyip Hz. Muhammed (s.)'i peygamber olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım, Hz. Hatice'yi, vahiy ve peygamberlik konusunda, vahyi alan ve peygamber olan Hz. Muhammed (s.)'in önüne geçirir. Hz. Muhammed (s.)'i de eşinin çabası ile peygamber olduğunu anlayan bir konuma düşürür. Böyle bir anlayış peygamberliğin tabiatına ne kadar uyar? Aynı şekilde Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed (s.)'e Hira'da gelenin melek mi, şeytan mı olduğunu anlamak

[36] İbrahim Görener, *Tefsir ve Tefsir Usulü Üzerine Düşünceler*, s. 46. (Fîruzabâdî, Basâir, V/178'den naklen).

[37] İbn Kesir, *Büyük İslâm Tarihi*, Çeviren: Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994, c. III, s. 23.

için yaptığı tesettür testi rivayeti de Hz. Peygamber'in cinlenme ihtimali üzerine bina edildiği için bu ayetlere uygun düşmemektedir.

Hz. Hatice, bütün çabalarına rağmen cinlenmiş bir hasta mı yoksa Peygamber mi olduğuna bir türlü ikna olamayan Hz. Muhammed (s.)'i bu defa amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürür. Evvelce zikrettiğimiz Varaka'nın sözleri Rasûlullah (s.)'i rahatlatır ve evlerine dönerler. Bu rivayet ile de, Hz. Muhammed (s.)'in başına gelenin hastalık mı, peygamberlik mi olduğu hususunda Varaka b. Nevfel, bizzat vahyi alan ve kendisine peygamberlik lütfedilen Hz. Muhammed (s.)'den daha iyi anlayan biri olarak öne çıkarılır. Yine kendisine ilk vahiy öncesinde ve sonrasında Cebrail'in: "Ben Cibril'im sen de Allah'ın Rasûlüsün" demiş olmasına rağmen, bu rivayete göre Hz. Muhammed (s.) peygamber olduğuna bir türlü inanmamaktadır. Oysa Varaka duyar duymaz onun peygamber olduğunu anlamakta ve başına gelecek önemli olaylardan da haber vermektedir. Başına gelenin peygamberlik olduğu hususunda da Hz. Muhammed (s.)'i rahatlatmaktadır.

Böyle bir anlayış peygamberliğin tabiatına ne kadar uyar? Allah makamların en yücesi olan peygamberlik makamına seçtiği, sorumlulukların en büyüğünü ve en değerlisini yüklediği, kendileriyle ilâhi kitaplar gönderdiği peygamberlerini "hastalık mı, peygamberlik mi" ikileminde bırakır mı? Üstelik peygamberinin aldığı vahyin ne olduğunu anlamasını bir başka insanın kanaatlerine ve onayına terk eder mi?

Bu rivayet ile Hz. Muhammed (s.)'in kendisine gelen vahyin cinlenme değil peygamberlik olduğu hususunda rahatlaması bir anlamda Varaka'nın sözlerine bağlanıyor. Varaka, bu sana gelen 'peygamberlik' dediği için Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanarak rahatladığını kabul eden mantık, Varaka sen 'cinlenmişsin' deseydi o zaman da Hz. Muhammed (s.)'in mecnun olduğuna inanarak oradan döneceğini kabul etmek durumunda değil miydi? Yani Varaka, 'senin bu başına gelen mecnunluktur' deseydi, bu mantığa göre Hz. Peygamber "ben artık mecnun oldum" diye mi dönecekti? Bir peygamberin peygamberliğinden emin olmasının yolu böyle olur mu? Başka bir ifadeyle, hiç böyle peygamberlik olur mu?

Müfessirlerin açıklamalarına gelince, yukarıda naklettiğimiz tefsirlerde zikredilenler onlar hakkında siyerler gibi genel ifadeler kullanmaya izin vermezler. Taberî, Alak suresinin ilk ayetlerini açıklarken Tarihi'ndeki gibi Hz. Peygamber'in cinlendiğini sandığını ifade eden rivayetlere doğrudan yer vermez. Ancak Hz. Peygamber'e Cebrail'in ikinci gelişinde: "Ey Muhammed! Ben Cebrailim, sen de Allah'ın Resûlüsün" diye hitap etmesinin arkasından, Resûlullah (s.)'in kendisini yüksek bir dağın başından atmak istediğini söyler.

Varaka b. Nevfel görüşmesi ile ilgili anlattıkları Tarihi'nde anlattıkları ile aynıdır. Kalem suresinin ilk ayetlerini açıklarken ise daha farklı bir Taberî ile karşılaşırız. Resulullah'ın, müşriklerin iddia ettikleri gibi deli olmadığını zira onun, Allanın lütfuna ve peygamberlik nimetine mazhar olduğunu" söyler. Hz. Peygamber'e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu açıklar. Altıncı ve yedinci ayetleri açıklarken de aynı şekilde: "Ey Muhammed! Sen de kavminin müşrikleri de, sizden hanginizde delilik bulunduğunu göreceksiniz. Şüphesiz ki Rabbin, Kureyş müşrikleri gibi hak dinden sapanları da çok iyi bilir. Senin gibi ve sana uyanlar gibi hidayet üzere olanları da çok iyi bilir" demek suretiyle yine Hz. Peygamber'e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu teyid eder. Bu açıklamasını, Mücâhid, İbn Abbas ve Katade'nin yukarıda belirttiğimiz yorumları ile destekler. Görülen odur ki, Taberî'nin Tarih'i ile Tefsir'inde beyan ettiği açıklamaların farklılığı, onun sistematik olarak konunun hakikatini aramasından daha çok, rivayetlerin söyledikleri çerçevesinde tercih ettiği bir görüşle yetindiği görülür. Naklettiği rivayetlerin ve hatta kendi tercihinin bile olayın hakikatine uyup uymadığı ile ilgilenmediği anlaşılmaktadır.

İbn Kesir, Alak suresinin ilk ayetlerinin tefsirinde, Tarih'inde naklettiklerinin çok kısa denebilecek bir özetini verir. Burada Taberî'den büyük ölçüde faydalandığı kolayca görülür. İlk ayetleri almasının arkasından Hz. Muhammed'in davranışlarını anlatırken Tarih'indeki rivayet eksenini ile Alak suresinin ilk ayetlerinin tefsirindeki rivayet eksenini büyük ölçüde aynıdır. Ancak aynı Taberî'de olduğu gibi Kalem suresinin ilk ayetlerinin tefsirinde başka bir müfessir İbn Kesir görürüz. Bu ayetlerde Alak suresinin ilk ayetlerinin tefsirindeki rivayet ekseninin tam aksine Resûlullah'a cinlenmiş diyenlerin kavminin cahilleri olduğunu, ona deli diyenlerin onun getirdiği apaçık hakkı ve hidayeti yalan sayanlar olduklarını, onun asla deli olmadığını ve büyük bir din üzere olduğunu beyan eder. Kimin deli olduğunun yakında ortaya çıkacağını açıklarken de "Ey Muhammed! Yakında sen de bileceksin, sana karşı çıkıp seni yalan sayanlar da bilecekler. Senin mi, yoksa onların mı sapık yolda olduklarını" diye açıklar. Böylece deliliği sapıklık olarak açıklamak suretiyle bu söylemin Hz. Peygamber için asla söz konusu olmayacağını kesinkes ifade etmiş olur.

Fahreddin Razi Müzzemmil suresinin tefsirinde, "Hz. Peygamber (s.)'in ilk vahyi aldığında Cebrail'den korktuğunu ve kendisini cin çarpacağını sanarak Hira mağarasından eve titreyerek döndüğünü..." nakletmesine rağmen Kalem suresinin tefsirinde gayet net, müdellel ve muknâ bir şekilde Hz. Peygamber'i cinlenme ile buluşturanın müşrikler olduğunu

beyan eder. Hz. Peygamber için cinlenmiş demenin caiz olmayacağını söyler. Ayette geçen, ‘Rabbinin nimeti sayesinde...’ ifadesinden hareketle Resûlullah (s.)’e verilmiş nimetlerin onda bir deliliğin bulunmasına ters düştüğünü söyler.

Kurtubî de Kalem suresinin ilk ayetlerini açıklarken, açıkça ve kesin bir dille Hz. Peygamber’e mecnun diyenlerin müşrikler olduğunu söyler.

Yukarıda zikrettiğimiz müfessirlerin Alak ve Kalem surelerinin ilk gelen âyetlerinin tefsirlerinde ortaya konulan tabloya göre, Hz. Muhammed (s.)’in peygamberliği Mekke’de duyulur duyulmaz dalga dalga tepkilere sebep oldu. Müşrikler çeşitli sebeplerle ona karşı geldiler ve onun peygamberliğinin kabul görmemesi için bir strateji geliştirdiler. Bu strateji bağlamında onu yalanladılar, onu muhatap almamak adına onu alaya aldılar, şairlik, kâhinlik, mecnunluk ve aklını yitirmekle itham ettiler. Onların bu girişimleri karşısında Allah, bir taraftan Hz. Muhammed (s.)’e peygamberliğe başlama ve tebliğ usulü niteliğinde neyi nasıl yapacağını, onlara karşı nasıl davranacağını bildirdi. Hz. Muhammed (s.)’e karşı gelenleri de bu tutumlarından vazgeçmeleri için en net ifadelerle uyardı. Diğer taraftan da, Hz. Muhammed (s.)’e psikolojik destek sağladı, hem o günlerde karşılaştığı güçlük ve hissettiği kaygılara hem de ileride karşılaşılabileceği güçlük ve hissedebileceği muhtemel kaygılarına karşı âdete onu hazırladı. Onun içi huzurla dolduruldu; kendisine hiç bitmeyecek bir mükâfat verileceği müjdelendi; yüce ahlâkı övüldü. Onun mecnun olduğu söylentileri şiddetle ve hatta tehditle reddedildi. Ondan karşılaşıacağı her zorluğu büyütmeden dirençle ve ısrarla ona karşı durması; Allah’a güvenmesi ve O’na sığınması; sözlerinde ve davranışlarındaki dürüstlüğünde dâim olması istendi.

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamberi itibarsızlaştırma ve etkisizleştirme tutumlarına ısrarla devam etmeleri üzerine, 23. sırada geldiği rivayet edilen Necm suresinin ilk ayetleri ile onların bu tavırları kesin ve net ifadelerle bir kez daha reddedilir:

“Sizin bu arkadaşınız ne sapmış, ne de aldatılmıştır. Ve ne de kendi arzu ve heveslerine göre konuşmaktadır: Bu [size iletildiği], kendisine indirilen, son derece kudretli birinin ona öğrettiği vahiyden başka bir şey değildir.”^[38]

Bu ayetler ile Hz. Peygamberin vahiy konusunda, ister içten olsun isterse dıştan, cinlerden, şeytanlardan veya diğer unsurlardan gelebilecek olumsuz etkilere karşı ilahî koruma altında bulunduğu ifade edilmektedir. Fahreddin Râzi, “Sizin bu arkadaşınız ne sapmış, ne de aldatılmıştır. Ve ne de kendi

[38] Kur’ân-ı Kerim, Necm, 53/2-5.

arzu ve heveslerine göre konuşmaktadır” ayetlerini tefsir ederken, “mâ dalle” (sapmadı, sapıtmadı) yi “mâ cenne” (cinlenmedi, mecnun olmadı) şeklinde açıklayarak bu ayetlerin, ‘Hz. Muhammed (s.) cinlenmiş, vahiy diye söyledikleri kendi uydurmasıdır’ diyerek onun peygamber olduğunu reddedenlere karşı bir reddiye olduğunu ifade eder.^[39]

5. SONUÇ

Siyer kaynaklarında fazlaca, Tefsir kaynaklarında kısmî olan bu rivayet-ayet uyumsuzluğunu, yine aynı kaynaklardan tercih ettiğimiz rivayetlerden oluşturduğumuz şöyle bir metin teklifi ile bu soruna bir ölçüde çözüm bulacağımızı düşünüyorum.

Hiz. Muhammed (s.) vahiy ilk alışını bize şöyle anlatır:

“Yine Hira’da olduğum bir gün^[40] ‘Cebrâil olduğunu söyleyen’ melek geldi ve bana:

-“Ey Muhammed! Sen Allah’ın Resûlüsün” dedi. Ayakta idim dizlerimin üzerine çöktüm. Sonra bana:

-“Oku” dedi. Ben:

-“Ne okuyayım?” dedim. Bunun üzerine melek beni tuttu ve hiç gücüm kalmayınca kadar sıktı ve bıraktı. Öyle ki, ölüyorum zannettim. Bırakınca rahatladım ve yine:

-“Oku” dedi. Ben de tekrar:

-“Ne okuyayım?” dedim. Bu durum bir defa daha tekrarlandı ve üçüncüde:

-“Oku! Yaratan Rabbi’nin adıyla, O insanı alaktan yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir, O kalemlle yazmayı öğretendir, O insana bilmediğini öğretendir”^[41] dedi. Bu defa ben de okudum. Ben okuyunca melek benden ayrıldı. Mağaradan dışarı çıktığımda melek bana:

-“Ey Muhammed! Sen Allah’ın Rasûlüsün ben de Cibril’im” sözlerini birkaç defa tekrarladı.^[42]

Kendisine vahyolunan bu ayetler kalbine iyice yerleştirilmiş olan Hiz. Muhammed omuzlarına yüklenen bu büyük ve şerefli görevin heyecanı, kaygısı ve korkusu^[43] ile âdeta kalbi titreyerek Hira’dan inip evine geldi. Oldukça

[39] Fahreddin Râzi, *Tefsîrü'l-Kebîr*, c. XXVIII, s. 280.

[40] İbn-i İshak ve İbn-i Hişam, Hiz. Muhammed (s.)’in bu sırada mağarada “uyumakta olduğunu” söylediğini naklederler. Bakınız: İbn-i İshak, 101; İbn-i Hişam, I, 252.

[41] Kur’ân-ı Kerim, Alak, 96/1-5.

[42] Bu metni, Buharî, İbn-i İshak, İbn-i Hişam ve Taberî’nin naklettiği rivayetlerden oluşturduk. Bakınız: Buharî, Kitâbü Bed’i’l-Vahy, I, 3; İbn-i İshak, 101; İbn-i Hişam, I, 252; Taberî, II, 205.

[43] M. Asım Köksal, Hiz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet Mekke Devri, s. 126. (Süheyli, Ravzatü’l-Ünûf, C. 1, s. 151-157’den naklen)

yorgun ve solgun görünüyordu. O bundan önce “Kitap nedir, iman nedir bilmiyordu...”^[44] “Kitab’ın kendisine verileceğini ummuyordu...”^[45] Birden peygamberlik gibi yüce bir görevle yüz yüze gelince kaygı ve endişelerinin kalbini titretmesi gayet doğaldı. Hz. Hatice O’nu: “Ey Kasım’ın babası! Ne rededdin? Seni aramaları için adamlar gönderdim” diyerek karşıladı. Hz. Muhammed:

“Üzerimi ört, üzerimi ört” dedi.

Biraz dinlendikten sonra Hira’da olup bitenleri Hz. Hatice’ye anlattı ve korktuğunu söyledi. Kendisine en büyük ve en yüce makam olan peygamberliği lütfeden Rabbi’ne karşı bu şerefli görevi O’na layık olacak şekilde yerine getirebilecek mi idi? Yoksa mahcup mu olacaktı? Mahzun mu olacaktı? Utanacak mı idi? Hz. Muhammed’in yüzündeki endişeyi, içindeki korkuyu ve yüreğindeki kaygıyı çok iyi anlayan Hatice O’nun şu özelliklerini hatırlatarak sakinleştirmeye çalıştı:

“Ey Muhammed! Korkma! Allah’a yemin ederim ki, Allah seni asla mahcup ve mahzun etmez. Çünkü sen akrabayı, eşini dostunu gözetirsin; işini görmeye gücü yetmeyenlere yardım edersin; ihtiyacı olana verir, kimsenin kazandıramayacağını kazandırırısın; misafirlerini ağırlarsın;^[46] sen doğru sözlü, son derece güvenilir ve güzel ahlaklısın; Allah’a yemin ederim senin bu ümmetin peygamberi olacağına kesinlikle inanıyorum.”^[47]

Hz. Hatice’nin bu sözleri hasta olduğunu düşünen birine mi yoksa kendisine verilmiş büyük ve şerefli bir görevi lâıyık ile ifa etmekte kaygıları olan ve mahcup olmaktan endişelenen birine mi söylenecek sözlerdir?

Hz. Hatice Hz. Muhammed’in peygamber olduğuna ve ona gelen vahyin Allah’tan geldiğine iman etti. Böylece Hz. Muhammed’in peygamberliğine ilk inanan kişi oldu. Allah Hz. Hatice ile Hz. Muhammed’e destek sağladı, onun yükünü hafifletti. Hz. Muhammed hem peygamberliğinin bu ilk günlerinde hem de daha sonraki yıllarında ne zaman bir sıkıntıya düşse, ne zaman zor bir durumla karşılaşırsa onu Hz. Hatice ile paylaşır, onun desteği ile teselli bulur, rahatları. Onun Allah’tan sonra en büyük yardımcısı Hz. Hatice idi. Risaletinin bu ilk günlerinde Cebrâil’in kendisine öğrettiği abdesti ve namazı ilk olarak Hz. Hatice’ye öğretmiş ve ilk namazını ona kıldırmişti.^[48]

[44] Bakınız, Kur’ân-ı Kerim, Şura, 42/52.

[45] Bakınız, Kur’ân-ı Kerim, Kasas, 28/86.

[46] Buharî, Kitâbü Bed’i’l-Vahy, I, 3.

[47] İbn-i İshak, 102.

[48] İbn-i Hişam, I, 261.

Varaka olayına gelince: “Varaka b. Nevfel’in Kâbe’ye geldiği bir gün Hz. Muhammed (s.) ile karşılaşarak kendi teşebbüsü ile görüştüğü ve konuştuğu” rivayeti tercih edildiğinde diğer rivayetlerin taşıdığı olumsuzluklar ortadan kalkmaktadır. Şöyleki:

Hiz. Hatice’nin Varaka b. Nevfel (535-614) adında bir amcasının oğlu vardı. Mekke’de doğup büyüyen ve Mekke’de ölen Varaka putperestliği bırakıp Hıristiyan olmuştu. Tevrat’ı ve İncil’i okumuş, bunları bilenleri dinlemiş bilgili bir kişiydi. Ömrünün son yıllarında gözleri görmez olan Varaka İbranice bilirdi. Kitab-ı Mukaddesi Arapça’ya çevirmişti. Hiz. Hatice zaman zaman Varaka’yı ziyaret eder, ona sorular sorar, onun görüş ve düşüncelerine değer verirdi. Hiz. Muhammed (s.)’in peygamberlik ile müjdelendiğini de Varaka’ya haber vermişti.^[49]

Varaka b. Nevfel, Kâbe’ye geldiği bir gün Hiz. Muhammed (s.)’in peygamber olduğu iddiasını Mekkelilerden de duydu. Bu sırada tavaf etmek için Kâbe’ye gelen Hiz. Muhammed (s.)’i gördü ve yanına gelerek: “Ey kardeşimin oğlu! Bana gördüğün ve duyduğun şeyleri haber versene” dedi. Resûlullah (s.) de ona başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Varaka: “Allah’a yemin ederim ki sana, Musa’ya gelen Namusu Ekber / Vahiy / Cebrâil gelmiştir. Sen bu ümmetin peygamberisin. Sen de “daha önceki bütün peygamberler gibi”^[50] yalanlanacak, eziyetlere ve sıkıntılara uğrayacak, yurdundan çıkarılacak ve savaşlarla karşı karşıya kalacaksın. Senin o günlerine yetişirsem Allah biliyor, mutlaka sana yardım edeceğim” dedi ve yaklaşıp alnından öptü. Sonra Resûlullah oradan ayrıлып gitti.^[51]

Kalem suresinin ilk ayetleri, Fahreddin Razi’nin dediği gibi, Hiz. Peygamber’e deli diyen Mekke müşriklerine karşı gayet net ve açık bir reddiye; Hiz. Peygamber ve o gün için inanmış olan birkaç mü’mine destek ve müşriklere de açık bir uyarı ve tehdittir.

[49] İbn-i Kesir, c. 3, s. 205.

[50] Buhari, Kitabü Bed’i’l-Vahy, I. 3.

[51] İbn-i İshak, 102; İbn-i Hişam, I, 254.